Kemény Zsigmond: A mohácsi veszedelem okairól

(Gondolkodó magyarok, Magvető, 1983); *Változatok a történelemre* (Szépirodalmi, 1982.)

E két kötet négy tanulmányt tartalmaz: A mohácsi veszedelem okairól; Korteskedés és ellenszerei; Forradalom után; Még egy szó a forradalom után. A legfiatalabb is több, mint százharmincéves, mégsem felesleges talán néhány szót szólni róluk.

A mai idősebb tanárgeneráció még olyan Kemény-képet kapott, amit egy eszméit kisajátító reakciós kor adott neki, a középkorúak már úgy tanulták, hogy Kemény az első számú reakciós, a fő ellenségek egyike, a fiatalabbak pedig közömbösnek tekinthetik, Kemény ma sem iskolai törzsanyag.

Kemény elkötelezett történettudós a szó legjobb értelmében; „Nemzetet ez önmagávali tisztába jövetelre vezetni a honfi magas, de bajos elhivattatása. A jelen azonban csak a múlt hozzájáruló kiegészítési közt ad olvasható betűket. Sohasem lehet hát becsesebbre fordítva nekünk magyarokul figyelmünk, mint honunk történeteire."

A XVI. sz. aktualitásából kortársaihoz szól: „...ha gyenge a király, annyi független zsarnok támad, ahány hatalmas ember" — s ezzel kezet nyújt a centralistáknak. S figyelmeztet: a pártok acsarkodó küzdelme vitt Mohácshoz.

A korteskedésből a feudális megye gyűlölete sugárzik: nincs még egy ehhez hasonló erejű kritika. (Sajátos: a skatulyázó történelmi gondolkodásban reakciósnak tekintett Kemény azzal vívja ki Kossuth haragját, hogy a feudalizmus fő erődjét támadja!)

A Világost követő tanulmányok viszont fantasztikus éleslátással veszik bonckés alá a forradalom és szabadságharc okait és a tragikus eseményeket. Nem igazán történetírói munkák ezek, de egyrészt történeti dokumentumok, másrészt a jelenkor-történetírás nehéz műfajának korai termékei.

A tanulmány aktuális célja: a terror enyhítését kieszközölni és meggyőzni az Ausztriai Házat, hogy szüksége van a lojális Magyarságra. Hosszú távú, s talán igazi célja: rádöbbenteni a magyarokat: nem az a lényeg, hogy mit szólunk a kialakult helyzethez, mit szeretnénk helyette, mik az ábrándjaink, hanem hogy mik a realitások. Igen, ez a fő, napjainkig érvényes tanúlság: nem a vágyak és az illúziók a fontosak, hanem a kialakult történeti valóság.

Ehhez a nagyszerű és bátor, sőt progresszív megnyilatkozáshoz képest eltünnek azok az egyébként nem kis érdemek, hogy Kemény a „világpolitikai erőegyensúly", a „nemzeti önkormányzat", a „Dunai Habsburg-birodalom területi előnyei" és egyéb, azóta újra napirenden lévő történelmi problémákat feszeget. Ehhez képest lényegtelennek tűnik szocializmus ellenessége, Kossuth ellenessége (ami egyébként valamennyi párt bírálatával párosul). Egyébként Kemény nem történelmi igazságokat nyilatkoztat ki, csupán töpreng és töprengésre késztet. Esszéi valóban „változatok a történelemre" — szerencsés címet adott a sorozatot szerkesztő és értő, utószót író Tóth Gyula.

„Akadnak őszinte férfiak, kik félreértéstől nem rettegve meggyőződésüket akkor is elmondják, midőn az igazság és népszerűség közt oly hézag támad, melyet csak önfeláldozással lehet betölteni."

S mivel igazság és népszerűség között azóta is gyakran támad hézag, a történelem igazságait kereső és továbbadó késői utódnak nem árt, hogyha emlékezetébe idézi a nagy magyar író történetpolitikai állásfoglalásának példáját.

Kemény igen világosan fogalmazza meg a felelős történész ars poeticáját: „Egyedül az önismeret által juthatunk céljaink s rendeltetésünk felfogásához."

Nagy Péter Tibor

OLVASÓINK FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

a Corvina Kiadó egy új szép albumát, Boglár Lajos — Kovács Tamás Indián művészet Mexikótól Peruig c. művét. A benne lévő 211 képből álló anyag egyszerűen káprázatos; kár, hogy a reprodukcióknak nagyobb része csak fehér-fekete. Azt hinné a néző—olvasó, hogy nagy gonddal válogatták össze és Latin-Amerika számos múzeumának óriási anyagából. Már az előszóból értesül, hogy szó sincs erről, az összeállítás alapjául a budapesti Néprajzi Múzeum anyaga szolgál. Jórészt olyan, a Colombus előtti időkből származó tárgyak, elsősorban kerámiák, ötvösmunkák, szőttesek, amelyekből a kíváncsi látogató eddig kevéssel találkozhatott, amelyek jórészt a múzeum raktárában porosodtak. Pedig ezek a műtárgyak történelmi értékük és művészi kvalitásaik miatt inkább külön múzeumot és állandó kiállítást érdemelnének, mint elfektetést egy raktár mélyén messze a műélvezők figyelmétől. Ezt a hozzáférhetetlenséget oldja, s ezért legalább részben kárpótol ez a kötet, amelynek gazdagságához és szépségéhez mérten nem, a tanári zsebekhez annál inkább sok a 280,— Ft-os vételára. Jó lenne, ha legalább az iskolai könyvtárak megvennék.